

Skönt pirr i magen

□ 14 september beställde jag flygbiljetter till Indien. Nu pirrar det så där reslustigt i magen. Det är tio år sedan jag senast besökte landet så det är med stor iver jag väntar på att det ska bli januari då jag får sätta mig på planet.

Fram tills dess får jag nöja mig med att läsa om Indien, till exempel artikeln intill. **Pär Jansson** har varit i Dharavi, ett slumområde i Mumbai, och träffat företagsamma människor som blivit rika på allt från tarmar till godis.

Rör vi oss österut hamnar vi i Bangladeshs huvudstad Dhaka där avgasrenade bussar från Sverige rullar för en bättre miljö. **Tomas Eriksson** berättar om en biståndsutveckling där fokus flyttats från landsbygd till storstäder.

Bussar i all ära, det är möten med människor man oftast minns bäst från sina resor. **Carolina Nilsson** har träffat goanska **Luiza** som flyttat hem efter ett år i Oskarshamn. "Uppdrag Kommunikation" kallade **Viktor Åberg** sin text om en utbytesvistelse i Indien och hur det blev när hans indiske parkamrat kom till Sverige. **Erik Olsson** har också varit på utbyte – i Sri Lanka. Han berättar om det hårda slitet med att bygga en vattentank. God läsning!

Katarina Sandström Blyme

INNEHÅLL I NR 3/04:

Flitigt företagande i Dharavis slum4
Möte med Musharraf i Stockholm6

Sri Lanka:

Vattenfyllt volontärsutbyte8
Fredsprocess enstår stilla.....11
Kolonialmakter ställs till svars.....12
Indiske bödelns sista avrättning13
Ajit Roj om indiska koalitionsproblem.....14
Gangsterledare folkkär politiker.....16
Sydasienkonferensen i Lund.....18

Bangladesh:

Dysenteri i översvämningarnas spår20
Svenskt bistånd flyttas till städerna22
Instabilt efter attentatet mot Hasina24
Journalist får antikorrupsionspris?25
Luiza åter hemma iGoa26
Maldiverna/Nepal/Afghanistan28
HD stödjer Gujaratoffren31

Pakistan:

Shahi Mohalla, stigamatiserat kvarter.....32
Horans son tar revansch.....33
Spöklikt möte i Lahore34
Jaipurs hundar lever gott35
Notiser39
Möten med Buddha – fotoutställning.....40

Omslaget:

Upali, "parkamrat" till Erik Olsson som på sid 8-10 skriver om sitt utbyte i Sri Lanka.

Dharavi – inte vilken slum som helst

Dharavi, Mumbais största slumområde, är för många liktydigt med misär och fattigdom. Men Dharavi är också stadens pulsåder, den stadsdel som gör Mumbai till en dynamisk och vital indisk storstad.

När jag berättade för mina indiska vänner att jag tänkte åka till Dharavi, Asiens största slumområde, blev de oroliga. De tittade på mitt armbandsur, min ryggsäck där jag hade mina kameror och påpekade att jag måste vara försiktig, inte ta med mig för mycket kontanter och göra en kopia av passet som jag skulle ha i fickan ifall jag blev stoppad av polisen. Dharavi var, enligt dem, ett hotfullt slumområde, fullt av fattiga människor och därför farligt.

Medelklassen känner att deras Mumbai hotas av en malström av immigranter som söker sig till staden och bosätter sig i slummen. Den är rädd för att stadens liberala anda skall förstöras, att dessa fattiga från landsbygden för med sig vidskepelser och intolerans. Men framför allt fruktar medelklassen att konkurrensen om utrymme och pengar skall hårdna.

De som bor i Dharavi anser däremot att de har lika stor rätt att leva i Mumbai som alla andra. De anser att det är deras närvaro som gör staden livskraftig. Det är i slummen som de flesta företag startas; det är här som en majoritet av jobben skapas; det är slummen som genererar syret till stadens blodomlopp. Drömmen om ett bättre liv är den energi som driver Dharavi och indirekt Mumbai.

Egentligen är det missvisande att kalla Dharavi för slum. Ordet betyder ett område som förfallit. I västvärlden, och då framför allt i citykärnorna i amerikanska storstäder, förekommer det förslumning. Dessa kvarter bestod en gång av bostäder med hög standard men som förfallit på grund av fattigdom och försumelse.

I områden som Dharavi pågår den rakt motsatta processen. Standarden på skjulen höjs kontinuerligt allt eftersom deras ägare lyckas spara pengar och förbättra sina hem. I USA:s innerstäder sjunker värdet på bostäderna. I Mumbai är det tvärtom. Ju äldre ett slumområde är desto högre standard har det, vilket gör att statusen stiger.

Förvandlas till lyxområde?

Om tio år kommer troligtvis Dharavi inte längre att kallas slum. Det centrala läget

gör området attraktivt. I närheten ligger medelklassförorten Bandra, det nya centrum för diamanthandel, och inrikesflygplatsen. Allt fler byggherrar sneglar på Dharavi och vill förvandla slummen till ett lyxigt bostadsområde. Dharavi genomgår redan nu en förvandling. Vissa områden skulle kunna kategoriseras som medelklassslum. Som grå och nedsmutsade statyer reser sig flera höghus över plåtskjulen. De är hem för dem som lyckats, de som genom tur och hårt arbete har tjänat tillräckligt med pengar för att köpa sig en lägenhet i de nya bostadshusen.

Haji P. S. Shamsuddin är en av många framgångssagor i stadsdelen Dharavi (lilla bilden). Han kom till Mumbai på 1940-talet och började som rissmugglare för att till slut bli ägare till ett apotek. Här beundras han av en av stadsdelens många unga invånare.

Det var därför jag bestämde mig för att åka till Dharavi. Jag ville träffa personer som blivit miljonärer mitt i Asiens största slum; de som är trogna den stadsdel som givit dem möjlighet att förverkliga myten om Mumbai.

Jag var på jakt efter **Haji P. S. Shamsuddin**, en av många framgångssagor i Dharavi. Han kom till stadsdelen på 1940-talet från delstaten Tamil Nadu, började som rissmugglare för att till slut bli ägare till ett apotek. Han är en av dessa personer som tjänat tillräckligt med pengar för att ha råd att flytta till ett av höghusen i Dharavi.

Jag hade fått reda på att han bodde i Nagi Apartment och stannade till i en affär på nedre botten som sålde fotogen, matolja, ris och majs för att få hjälp att hitta Shamsudduin.

Vackert pipskäg

En ung kille som hade ansvaret för bokförlingen tittade på mig och sade att du är väl den där svenska journalisten. Jag blev minst sagt förvånad. Andra dagen i Dharavi och redan vet en person vem jag är. Jag blev först misstänksam och undrade om säkerhetspolisen kontrollerar vilka som

besöker stadsdelen. Det visade sig att den unge pojken bodde i Diamond Apartments som jag hade besökt dagen innan på jakt efter **Abdul Baqa**, ännu en av dessa personer som blivit rik i Dharavi.

Efter att ha väntat en timme och druckit tio koppar te kom så Shamsuddin ner till den lilla affären. Vi arrangerade stolarna så att den unge killen kunde sitta mellan oss och tolka. Världigt satte sig Shamsuddin på en av plaststolarna, klädd helt i vitt med ett vackert grått pipskäg. Men innan han bör-

FORTS.

jade svara på mina frågor ville hans vänner att Shamsuddin skulle visa sin fysiska styrka och plockade fram en pall som de först ville att jag skulle försöka lyfta genom att ta tag i ett av benen vid golvet. Jag klarade inte av det. Sedan var det Shamsuddins tur, men även han misslyckades. Fastan hade gjort honom lite svagare, ursäktade sig Shamsuddins vänner. Han är vital och ovanligt stark för att vara 68 år, intygade de.

När vi båda satt oss ner efter styrkedemonstrationen berättade Shamsuddin att på 1940-talet var Dharavi det enda ställe i Mumabi där fattiga kunde hitta ledig mark. På den tiden var Dharavi en sankmark och de som ville ta sig till stationen Mahim fick vada på utplacerade plankor. Det fanns ingen elektricitet utan enda belysningen kom från fotogenlampor.

Ryktet om att han hade varit rissmugglare bemötte Shamsuddin med ett leende och kallade det helt enkelt för vanliga affärer. Efter hand gick Shamsuddin över till att tillverka sötsaker som han från sin cykel sålde till affärer runt om i Mumbai. 1984, samma år som han vallfärdade till Mecka, öppnade han ett apotek för de pengar han tjänat på att tillverka sötsaker. Han har nu så mycket pengar att han kan köpa mark i sin gamla hemby. Men några planer på att flytta tillbaka har han inte.

– Jag trivs i Dharavi. Här finns allt du behöver. Affärerna stänger aldrig. Vill du ha tag i färsk frukt skall du åka till Dharavi. Allt är billigare här än i resten av Mumbai, sade Shamsuddin.

Efter ett tag urartade intervjun med Shamsuddin eftersom de som satt och lyssnade skulle göra inlägg och kommentera mina frågor. Till slut visste jag inte vad som översattes, om det var Shamsuddins svar eller hans vänners åsikter. Shamsuddin tröttnade efter ett tag på mina kanske alldeles för personliga frågor och svarade alltmer enstavigt. Till slut undrade han om det var något mer jag ville veta, underförstått att intervjun var slut.

Efter mötet med Shamsuddin ville jag gå vidare till kvarteret Kuttiwadi för att träffa ägaren till textilfabriken MC Exports. Min tolk sade att jag inte borde gå dit eftersom det är ett farligt område. Efter en stunds diskutering med övriga gäster i affären skickade de fram några småkillar som skulle guida mig till Kuttiwadi. På vägen passerade vi ett garveri där män med kni-

var skrapade bort kött och senor från djurhudar. Redan vid ingången ryggade jag tillbaka inför stanken av ruttet kött blandat med blod. Travar av kohud indränkta i salt låg uppstaplade på cementgolvet.

Garvning av kohudar är bara en av de 1 700 småindustrier och 80 småföretag som finns i Dharavi, enligt beräkningar som frivilligorganisationen National Slum Dwellers Federation gjort. Återvinning är en mångmiljonindustri i Dharavi.

Plaståtervinningen är exempelvis den största i Indien med över 5 000 anställda. 3 000 säckar plast lämnar varje dag Dharavi.

Inte så noga med skatt

Det intressanta med alla dessa företag är att de har startats utan inblandning från staten eller lån från banker och finansinstitut. Eftersom staten inte bryr sig om att stötta dessa småindustrier svarar de med att inte vara så noggranna med att betala skatt. Men det är inte så att Dharavi fungerar som en ekonomisk frizon. Det är snarare så att företagarna betalar en högre indirekt skatt genom de mutor de måste betala till tjänstemän, polisen och ofta den lokala gangstern som erbjuder dem skydd.

Småindustrierna bryr sig inte så mycket om de lagar som reglerar arbetarnas säker-

het och anställningstrygghet. Om någon klagar finns det tio som står i kö att ta deras jobb. Arbetskraft är ingen bristvara. De som har ett jobb håller fast vid det tills de hittar något bättre. Eftersom de som arbetar inom exempelvis textilindustrin är utbytbara mot nyanlända och billigare är det för de flesta småindustrier svårt att hålla den kvalitet som krävs för att deras varor skall gå på export. De flesta kläder görs för den aldrig sinande ström av arbetskraft som kommer till Mumbai på jakt efter jobb och en bättre framtid. Enda undantaget är MC Exports som säljer sina kläder direkt till varuhus i USA. Ägaren till företaget, **Mohamed Mustaqeem**, vara bara 17 år då han kom till Dharavi från Uttar Pradesh. Till en början hade han inget ställe att bo på utan sov på gatan.

– Men Gud var god mot mig och jag lyckades att starta ett företag, sade sonen **Manmohad Azim Mustaqeem**, som tolkade eller snarare berättade faderns historia. Fadern sprang hela tiden runt på konoret, gav order och tittade på dataskärmarna för att se om det kommit in nya beställningar från USA.

När Mohamed Mustaqeem kom till Mumbai för 30 år sedan kunde han inte i sin vildaste fantasi drömma om att han en dag skulle äga en textilfabrik som exporterar direkt till USA. Hans släkt ägde mark i Uttar Pradesh men efter hand som jorden delades upp mellan bröderna gick det inte längre att leva på den. Mohamed Mustaqeem blev tvungen att söka sig till Mumbai. Han hamnade först i de beryktade bordellkvarteren Kamatipu-ra. En bekant som bodde där upplät en plats på cementgolvet.

Han började så småningom jobba på en textilfabrik i Dharavi med att städa golv, olja symaskiner och servera te till dem som jobbade där. Alla som arbetade på fabriken var från Uttar Pradesh. De var fattiga och de flesta sov på gatan utanför fabriken. Efter hand lärde sig Mohamed Mustaqeem sköta symaskinerna och blev en duktig skraddare.

Efter att ha sparat ihop tillräckligt med pengar köpte Mohamed Mustaqeem två symaskiner och började tillverka egna kläder som han sålde på marknaden i Dharavi. Med energi och uppfinningsrikedom har nu företaget vuxit och har 3-400

Drömmen om ett bättre liv är den energi som driver Dharavi.

Abdul Baqas fabrik tillverkar korvskinn till japanska och amerikanska fabriker. Här tillsammans med sin son Abdullah, till vänster.

anställda daglönare. I dag har MC Exports en omsättning på 40-50 miljoner rupier per år och koncentrerar sig helt på den amerikanska marknaden. Alla deras kläder säljs genom affärskedjor som Wall Mart och K-Mart. Beställningarna sköts av en indisk affärsman i New York. Om några år är det tänkt att de skall öppna eget kontor i USA, förklarade sonen. Jag frågade honom om fadern kunde ha startat sitt företag i någon annan stad än Mumbai.

– Det är en persons tankar som gör att han blir framgångsrik. Detta gäller över hela världen. Mumbai gav honom möjligheten, sade sonen.

Underdånig hållning till fadern

På kvällen blev jag inbjuden på middag hos **Ahmed Baba** som ägde den affär där jag träffade Shamsuddin. Det var under fastemånaden Ramadan och exakt klockan 18.05 fick vi börja äta från maten som hans tre döttrar hade lagat och placerat på golvet. Någon plats för ett bord fanns inte. Ahmed Baba delade trerumslägenheten med sina två bröder med familj. Även Ahmed Baba hade svårt att räkna ut hur många som bodde i lägenheten.

Hans döttrar gick på college och tänkte bli lärare och dataingenjörer. De var blyga och svarade så tyst på engelska att jag hade svårt att höra vad de sade. De hade en underdånig och försiktig hållning till fadern som från sin stol delade ut order som en general. Efter middagen plockade döttrarna fram sina bönemattor av plast och vände sig mot Mecka för att be. Jag och Ahmed Baba gick ut för han ville visa mig ännu ett av dessa företag i Dharavi som mot alla odds lyckats. Bakom bostaden hängde på några bambustörar inälvor på tork.

Dagen efteråt bestämde jag träff med

ägaren till fabriken som torkade inälvorna: **Abdul Baqa**. Från hans lägenhet på elfte våningen i Diamont Apartments var det en magnifik utsikt över Dharavi. Slumområdet sträcker sig ut i alla väderstreck och försvinner i ett gult avgasdis. Men på elfte våningen blåste det en stadig bris från Arabiska sjön och luften kändes behaglig. Företaget som Abdul Baqa startade 1962 exporterar inälvor till Japan och USA som använder dem vid tillverkning av korvar. Det smutsiga och kaotiska Dharavi exporterar alltså matvaror till känsliga japanska magar. Abdul Baqa berättade med stolthet att japanerna besökt Dharavi flera gånger och var nöjda med den höga hygieniska standard som hans fabrik håller.

Då vi stod där vid fönstret och blickade ut över slummen verkade Dharavi vara ett enda kaos med hyddor och några enstaka höghus. Området verkade bestå av skjul, hyddor, hus, vägar, gränder, bakgator och dräneringsdiken i ett enda virrvarr. Men det finns en struktur i denna oordning som bara är logisk för dem som bor där. Det finns gränser, för egentligen är Dharavi ett kluster av byar som växt samman. En nykomling kan inte se dessa skiljelinjer. De består kanske enbart av en gränd, en tegelmur eller bara utmärkt genom en rad skjul.

Mitt i detta gytter ligger en fabrik som tillhör det amerikanska företaget Johnson & Johnson som tillverkar sjukvårdsprodukter. Men sina vitmålade fabriksväggar, välansade trädgård och silverfärgade järngrindar såg fabriken ut som en hägring bland allt grått och svart som dominerar Dharavi. Johnson & Johnson satte upp fabriken redan i slutet på 1950-talet då Dharavi fortfarande ansågs ligga långt utanför Mumbais centrum. Här hade företaget tillgång till inälvor från get som de

omvandlade till suturer. Mitt i Dharavi görs det alltså även artiklar för kirurgborden, produkter som måste vara sterila och absolut fria från bakterier.

Abdul Baqa kom för över 50 år sedan till Dharavi från Uttar Pradesh. Familjen var fattig och fadern beslutade att yngste sonen, som då var 13 år, skulle resa till Mumbai för att hitta jobb och spara pengar som han skulle skicka hem. Abdul Baqa kände ingen i Mumbai men hade hört att det i Dharavi bodde några som kom från samma distrikt i Uttar Pradesh som han själv. Den första tiden sov han i moskén och jobbade på en liten restaurang över gatan med att städa för 15 rupier i månaden. Han arbetade där i fyra år utan att lyckas spara någonting och beslutade sig därför för att återvända hem. Men några år senare, 1962, var han tillbaka i Dharavi. Genom en vän kom han i kontakt med en italiensk affärsman som köpte och sålde inälvor för korvtillverkning. Den italienske affärsmannen uppmanade honom att starta en fabrik och när italienaren tröttnade och åkte hem tog Abdul Baqa över hans orderböcker.

Tvingas flytta fabriken?

Nu vill myndigheterna i Mumbai att Abdul Baqa flyttar sin fabrik Ideal Trading Company eftersom de inte vill ha några industrier i centrala Mumbai, framför allt inte sådana som smutsar ner. Abdul Baqa anser inte att hans företag förorenar området och han har vid flera tillfällen påpekat att utländska köpare är nöjda med hans produkter. Myndigheterna vill att han flyttar sin fabrik hundra kilometer utanför Mumbai.

– Om vi tvingas flytta innebär det att 40 personer förlorar sina jobb, eftersom de inte kan följa med oss, sade Abdul Baqa.

Då vi stod där vid panoramafönstret påpekade Abdul Baqa att Diamont Apartments var det första bostadshus som byggdes i Dharavi. Han flyttade in samma år som det var färdigbyggt, 1974. Tyvärr verkar huset inte ha renoverats sedan dess. Utanför såg vi flera nya höghus resa sig över slumområdet. Abdul Baqa trodde att det om 50 år inte kommer att finnas kvar några skjul i Dharavi. Området kommer att se ut som vilken stadsdel som helst med höghus och inga fabriker.

Han följde mig ut till hissen för att ta farväl. När hissen kom efter några minuter kramade han om mig, kysste mig på kinden och tryckte hårt min hand med sina händer. Jag blev överväldigad av detta känsloutbrott. Han berättade att han hade varit sjuk de senaste två månaderna och genomgått flera operationer. Kanske var det därför som besöket från Sverige kändes så viktigt för honom och att han på ett så hjärtligt sätt ville visa sin uppskattning. Jag vet inte.

Pär Jansson,
text och foto